

פרשה פס
 שְׁרִיתָא דְּבֵיתִי תְּבִירָא?
 מִן גְּבִיהוֹן שְׁרִיא מְלֵלָא.
 אֵא אֲתָמָא? אָמְרִין: הֵהִיא
 אָמְרוּ לָהּ: כְּדִין וְכְדִין.
 פְּתַר לָנוּ פֶּן הָיָה?! וְלֹא
 תִּיָּן, יֵשׁ מִי שְׁשׁוּתָהּ אוֹתוּ
 אֲתָה יָטוּב לוֹ, עִם הָאָרֶץ
 צֵלִין וְלֹא מוֹרְדִין.

יוסף וגו' ניגלח

(טז) וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת פְּרַעֲזָה לֵאמֹר בְּלַעְדֵי אֱלֹהִים יַעֲזֹבָה אֶת שְׁלוֹם פְּרַעֲזָה - יִתְּלָה הַגְּדֻלָּה בְּבַעְלֶיהָ.

(כו) יִשְׁבַּע פָּרַת הַטְּבַת שְׁבַע שָׁנִים וְגו' - ר' יְהוּדָה וְר' נַחֲמִיָּה - ר' יְהוּדָה אָמַר: אַרְבַּע עָשָׂר שָׁנָה הָיוּ, שְׁכֵן פְּרַעֲזָה רוֹאֶה. ר' נַחֲמִיָּה אָמַר: עָשָׂרִים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה הָיוּ, שְׁכֵן פְּרַעֲזָה רוֹאֶה וְאָמַר לְיוֹסֵף. רַבְּנָן אָמְרִין: אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה הָיוּ, שְׁכֵן פְּרַעֲזָה רוֹאֶה וְאָמַר לְיוֹסֵף, וְיוֹסֵף חֹזֵר וְאָמַר לְפְרַעֲזָה. אָמַר ר' יוֹסֵי בְּר' חֲנִינָא: שְׁתֵּי שָׁנִים עָשָׂה הָרָעַב, וְיִשְׁכִּינָן שְׁרִיד יַעֲקֹב אָבִינוּ לְשֵׁם עָלָה הָרָעַב. וְאִמְתֵּי חֲזוּנוּ, בְּיַמֵּי יַחְזִיקָאֵל, הֲדָא הוּא דְכְּתִיב: (יחזקאל כט, יב) וַיִּנְתַּתִּי אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם וְגו' שְׁמֵמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה.

עין הדרש

ב. ילק' שם, תנחומא מקץ ס' ב', לעיל פס"ח ד'.
 ג. ילק' שם, ילק' יחזקאל ר' שס"ז, ברייתא ד"ב מידות מידה י', ועי' תנחומא שם ס' ר'. ד. לעיל פס"ד ר', תוספתא סוטה פ"י ט', ספרי עקב פ"י ל"ח, ועי' במד' פ"ח ד'.

פירוש

יחזקאל השנה השנה היא ויבואו אליו בשנה השני וגו' - בשנה הראשונה פירסן יוסף את מצרים בכסף ובמקנה, בשנה השנייה קנה את אדמתם ונתן להם זרע לזרוע, ובשנה השלישית אכלו מתבואתם. ואימתי חזרו וכו' ואימתי חזרו ארבעים שנות הרעב להשלמת ארבעים ושנים שנה, בימי יחזקאל. ביתר העמים: בני עמון, מואב, אדום, פלשתים, צור וצידון, הנביא מאבד אותם לעולם - עי' יחזקאל כה' כה' כח - ואילו במצרים קובע לה זמן: ארבעים שנה בלבד. ואף שלמי העניין לא התקיימו אלא שבע שנות שבע - תהו החשובין בבוא יעקב למצרים היה בן (שם שם, ט) 'שלושים ומאת שנה', ויוסף היה אז בן שלושים ותשע שנים, כי כשנתברך יעקב היה - לעיל: פס"ח ה' - בן ששים ושלוש שנים, ועוד - שם שם - ארבע עשרה שנה שנטמן בבית עבר, ועוד ארבע עשרה שנה עד שנולד יוסף: (שם ל, כה) זייהו כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה וגו', כאשר תמו אז ארבע עשרה השנים שהתהייב לעבוד ללבן בלאה וברהל, הרי היה יעקב עם לידתו של יוסף בן תשעים ואחת שנה, וכשעמד יוסף לפני פרעה: (שם מא, מו) זיוסף בן שלושים שנה, ויעקב היה אז בן מאה עשרים ואחת שנה. ואחרי שבע שנות השובע ושתי שנות הרעב היה יעקב בן מאה ושלושים שנה - לא קשה, כאשר אחרי שתי שנות הרעב באו הרכה שנות שובע והשלימו את השלושים וחמש שנה. פירשתי לפי שיטתו של מ"י, ואילו רוב המפרשים האחרים סוברים שהדרש במאמר זה מכונן לשנות הרעב בלבד, ואילו לגבי שנות השובע הכל מודים שאין העניין אלא בשבע שנים בלבד, ולא קשה מה שהזכיר ואומר חזון ואומר, כאשר דרכם של הבריות להרבות דברים בטובה, ואין דרכם להרבות דברים ברעה, כמ"ש: (ברכות ט' ב') דיייה לצרה בשעתה. והפתגם אומר: מגלגלין בטובה ואין מגלגלין בחובה.

תלה הגדלה בבעליה יוסף אומר לפרעה: 'בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה' - חכמה זאת אינה בידי, אלא מקוה הוא שהקדוש ברוך הוא ירגיע את פרעה, והרי זה כאילו מסתלק הוא מלפתור את החלום! אלא כך אמר לו: חכמה זאת אינה שלי, אלא הקדוש ברוך הוא העניק לי את החכמה לשם הרגעת שלומי של פרעה. יוסף תלה את חכמתו לא בעצמו אלא בזה שהעניק לו את החכמה הזאת, ועי' לעיל פס"ח שם.
 ארבע עשרה שנה וכו' שונה דרכו של סיפור החלום כאן מדרך חבריו במקרא - אצל שר המשקים ושר האופים מטופר דבר החלום רק בשעה שהשרים מספרים אותו אל יוסף, וכן בחלום האילן של נבוכדנצר (דניאל ד) מובא דבר החלום רק בשעה שהמלך מספרו לדניאל, ואילו כאן בראשונה מטופר כל דבר החלום לפי מה שפרעה ראה אותו, ואחר כך שוב חוזר על כל דברי החלום בשעה שפרעה מספרו ליוסף, ואחר כך יוסף חוזר על כל דברי החלום בשעת הפתרון. וכל החכמים כאן מוציאים את העניין ממשוטו - פשוטו: שבע שנות שובע ושבע שנות רעב - ר' יהודה אומר: ארבע עשרה שנות שובע וארבע עשרה שנות רעב היו, שכן פרעה רואה: שבע פרות ושבע סיבולים. ור' נחמיה אומר: עשרים ושמונה שנות שובע ועשרים ושמונה שנות רעב היו, שכן פרעה רואה, וחזר ואמר ליוסף. ורבנן מוסיפים עוד ארבע עשרה שנות שובע וארבע עשרה שנות רעב, מצרפים לחשבון גם מה שיוסף חזר על דברי החלום בשעת הפתרון. שתי שנים עשה הרעב וכו' הרעב לא עשה אלא שנתיים, כמ"ש: (בראשית מה, ו) 'כי זה שנתיים הרעב בקרב הארץ', וכשריד יעקב אבינו למצרים נסתלק הרעב, כמ"ש: (רש"י על התורה שם מז, ו) 'ויזכר יעקב את פרעה וכו' ומה ברכה בירכו, שיעלה גילוס לרגליו וכו'. וכן יש לראות מהעניין הייחודי במקרא, שלא היו אלא שתי שנות רעב: (שם שם, יח)

החלום תגייטא דביתא פקעה, אמ' לה בעלה, וכן הוות לה. שמע ר' אליעזר דין מה דקון? תבון ליה עובדא, אמ' ליה בן כתיב ויהי כאשר פתר לבו כן היה, אצל ר' אליעזר אמרה לו: ראייתו הית בקעה - המדרגה השנייה, או כן נבקעה - אמר לה: את מתעברת בן ויהי לה כפעם השלישית באה אצלו לה תלמודיו של ר' אליעזר: אותה אשה היתה לה. שמע ר' אליעזר קולה כשהיא היתה מזה סיפורו לו המעשה, אמר להם: ועי' מ"י. 'השנייה של הבית בקעה' - היתה, דור שני, וכן הבעל הוא שני עי' מובנה גם לידה וגם מיחה. דברי ר' יוסף וכו' עי' בפירוש לעיל פס"ח שם. באן. ואולי יש לראות כמה סוגים של השיש-רמיות העתיד, הקשור במידת על החלום. וכמו שאר החושים גם חוש

למלכות אין יוסף יודע לשם מה. ואם לשם משפט על עלילת אדונתו, לפני המלך כשעודו בבגדי בית הסוהר. כיון את המלך על השפלתו על לא דבר. בדיו כזו לחלוק כבוד למלכות. ורבות ענין לחקיד בבכודה של מלכות ולהתפלל עי' י"ג, ברכות ג"ח א', ובהים ק"ב א'

פְּרָשָׁה צ

א. (מא. לח) אִי אָמַר פְּרָעָה אֶל עֶבְדֵי הַנְּמָצָא כִּזָּה וְגו' - (שירו. ט) 'אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא לילדתה ראונה בנות ויאשרונה מלכות ופילגשים ויהללוה': 'אחת היא יונתי תמתי זה אברהם, שנאמר: (יחזקאל לג. כד) 'אחד היה אברהם'; 'אחת היא לאמה' זה יצחק, שהיה יחיד לאמו; 'ברה היא לילדתה' זה יעקב, שהיה ברור לילדתה שהוא צדיק; 'ראונה בנות ויאשרונה' אלו השבטים - (בראשית מה. טז) 'נהקל נשמע בית פרעה לאמר באו אחי יוסף וגו''; 'מלכות ופילגשים ויהללוה' זה יוסף - 'ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה וגו'.

יהנמצא כזה - אם מהלכים אנו מסוף העולם ועד סופו אין אנו מוצאים כזה.

ב. (לט.מ) ויאמר פרעה אל יוסף וגו' אתה תהיה על ביתי ויעל פיה ישק כל עמי - שלא יהא אדם נושקני חוץ ממך. ויעל פיה ישק כל עמי - שלא יהא אדם נוטל פרוקופי חוץ ממך.

עין הדרש
פרשה צ

א. א. ילק' ר' קמ"ח, ילק' שיר השירים ר' תתקצ"ב, לקמן פצ"ד א', שיר השירים רבה ו' ט'.
ב. ילק' ר' קמ"ח, שה"ש רבה שם.
ב. א. ילק' שם.

פירוש

פרשה צ

יש לפרשו בשני אופנים: א. האם נמצא פעם איש כזה היינו שבכל הדורות שעברו לא היה איש חכם כזה. ב. האם נמצא איש חכם כזה אם נבקש אחריו כיום? היינו שאין בדורנו איש חכם כזה. 'נמצא' משמש גם בלשון עבר וגם בלשון הווה וגם בלשון עתיד. ואין לשייך כאן את המובן בעבר, כי מה יועיל לפרעה אפילו אם נמצא איש כזה בעבר? ואותו דבר גם לגבי העתיד. אלא כך אמר: הנמצא כזה בדורנו ומכיוון שאין איש כזה נמצא בדורנו, מהדין שנעלה אותו לגדולה לקראת התפקיד החשוב. ואולי מבקש המדרש לומר: פרעה מיישב בזה את דבר העלאת יוסף לגדולה אף על פי שהוא עברי ועבד - אין לנו כל דרך אחרת, באשר אין כמוהו. ב. שלא יהא אדם נושקני וכו' מפרש 'ישק' בשני מובנים: א. לפי 'נשוק' - שלא יהא שום אדם נושק לפרעה חוץ מרשותו של יוסף. המבקש לנשק את פרעה עליו לקבל רשות מיוסף. הנשיקה למלך נחשבת לזכות, ועליו לקבל את הרשות מאת המלך. ומאותה שעה והלאה ניתנה נתינת רשות זאת ליוסף, והרי זה כאילו המלך בעצמו ברשותו של יוסף הוא. ב. לפי 'מְשָׁק' - שלא יהא אדם נוטל זכות קדימה על מה שהוא, או העלאה בדרגה, מחוץ לרשותו של יוסף. מדיכסם של המלכים לחלק נכסיהם או תאריכים לאלה שהשיגו את הזכות

א. אחת היא יונתי וכו' דורש את הכתוב על נושאים נפרדים, כי אם לא כן הרי הכתוב חוזר על עצמו: 'אחת היא וגו' אחת היא לאמה, וכמ"ש לעיל: (פס"ז ט') 'אפילו הדייט אינו חורש תלם בתוך תלם, ונביאים חורשים תלם בתוך תלם?' ושייך באברהם 'אחת', שנאמר: 'אחד היה אברהם', ושייך בו גם 'יונה' לפי הדרש על אברהם לעיל: (פלי"ט ח') לכתוב: (תהלים נה, ז) 'ואומר מי יתן לי אבר כיונה וגו'', ושייך בו גם 'תמתי': (בראשית יז, א) 'התהלך לפני והיה תמים', ועי' הרש"ש ומ"י, שהיה ברור לילדתה וכו' (שם כה, כח) 'ורבקה אנהבת את יצחק'. 'לילדתה' - ואולי יש לגרוס לילדתו. ובתיאודור: 'שהיה ברור לאמו', ועי' הרד"ל ומ"י. אלו השבטים וכו' אומר: 'זהקול נשמע בית פרעה לאמר באו אחי יוסף ויטב בעיני פרעה ובעיני עבדיו', היינו שהשבטים מצאו חן בעיני בית פרעה. ואולי רואה ב'בית פרעה' - בנות, לפי: (שמות רבה פכ"ח ב') 'כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים'. 'ויאשרונה' - וישבחוה: (בראשית ל, יג) 'באשרי כי אשרוני בנות'. מלכות ופילגשים וכו' מלכות ופילגשים משל לפרעה ועבדיו. אם מהלכים אנו מסוף העולם וכו' 'הנמצא כזה'

בַּרְקָה כְּסֵא אֲגִדְל מְהָךְ - אָמַר רִישׁ לְקִישׁ: שְׁתֵּי פְרָשׁוֹת הַכְּתִיב לָנוּ מִשֶּׁה בַתּוֹרָה, וְאָנוּ לְמַדִּים אוֹתָן מִפְּרָשַׁת פְּרַעַה הֶרְשַׁע - כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: (דברים כח, יג) 'וְהָיִיתָ רַק לְמַעְלָה, יְכוֹל כְּמוֹנִי - אֲתַמְּהָא? תִּלְמוּד לוֹמַר: 'רַק' - גְּדַלְתִּי לְמַעְלָה מִגְּדַלְתְּכֶם, וְאָנוּ לְמַדִּים אוֹתָהּ מִפְּרָשַׁת פְּרַעַה הֶרְשַׁע - אֲתַתָּה תִּהְיֶה עַל בֵּיתִי וְעַל פִּיךָ יִשָּׁק כָּל עַמִּי, יְכוֹל כְּמוֹנִי, תִּלְמוּד לוֹמַר: 'רַק' - גְּדַלְתִּי לְמַעְלָה מִגְּדַלְתְּךָ. וְהָדִין: (ויקרא יט, ב) 'דַּבֵּר אֶל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדוּשִׁים תִּהְיוּ, יְכוֹל כְּמוֹנִי, תִּלְמוּד לוֹמַר: (שם שם, שם) 'כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם' - קְדוּשְׁתִּי לְמַעְלָה מִקְדוּשְׁתְּכֶם, וְאָנוּ לְמַדִּים אוֹתָהּ מִפְּרָשַׁת פְּרַעַה הֶרְשַׁע - (בראשית מא, מד) 'וַיֹּאמֶר פְּרַעַה אֶל יוֹסֵף אֲנִי פְרַעַה, יְכוֹל כְּמוֹנִי, תִּלְמוּד לוֹמַר: 'אֲנִי פְרַעַה' - גְּדַלְתִּי לְמַעְלָה מִגְּדַלְתְּךָ. ר' יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם ר' לִוי אָמַר: מִן 'אֲנִי' שֶׁל בְּשֵׁר וְדָם אֵת לְמַד 'אֲנִי' שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְיָמָה 'אֲנִי' שֶׁל בְּשֵׁר וְדָם - עַל יְדֵי שֶׁאָמַר פְּרַעַה הֶרְשַׁע לְיוֹסֵף: 'אֲנִי פְרַעַה' הָיָה לוֹ כָּל הַכְּבוֹד הַזֶּה, לְכַשְׁיבּוֹא 'אֲנִי' שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא - (ישעיה מו, ד) 'וַיַּעַד זְקֵנָה אֲנִי הוּא וַעַד שִׁיבָה אֲנִי אֶסְבֵּל אֲנִי עָשִׂיתִי וְאֲנִי אֶשָּׂא וְאֲנִי אֶסְבֵּל וְאֲמַלֵּט, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה!

עין הדרש

ב. ילק' שם, ויקרא רבה פכ"ד ט'. ג. עי' במ"ר פ"ד ו'. ד. ילק' מכירי ישעיה מ"ו ט' ד', ועי' תנחומא מ"ב וישלח ט' כ'.

פירוש

השימוש באותו לשון בפרשיות שונות במקרא, כאשר יש בידינו לעמוד היטב על מובן המדויק של שתי הפרשיות שהכתוב לנו משה בתורה מתוך עניינן הן, וכן על המושגים הכתובים בהקדוש ברוך הוא, המובאים לעיל (פ"פ שם), מבלי כל צורך ללמוד אותם מפרשת פרעה הרשע ופרשת שכם הרשע. ודרכו של ריש לקיש לעמוד על השוואת לשון במקרא, ועי' אנה"א בכ"ר ריב"ב ע' ר' שמעון בן לקיש ע' 181. 'מפרשת פרעה הרשע', ואף שפרעה זה לא היה רשע, נוקט שיגרא דלישנא - סתם פרעה רשע היה. ואולי ברירה כאן לפי הלשון לעיל: (פ"פ שם) 'מפרשה של רשע הזה, ושם רשע דווקא. ובתיאודור גורס כאן 'מפרשתו של רשע'. 'שתי פרשיות הכתיב לנו' - בתיאודור: 'שני דברים נתן לנו'. מן 'אני של בשר ודם וכו' כאן הדרש קרוב לפשוטו של מקרא - 'אני פרעה' - אני הנני בעל היכולת, ויש בידי לזכותך בכל הכבוד הזה, על אחת כמה וכמה 'אני' של הקדוש ברוך הוא, ועוד: חמש פעמים 'אני' באותו מקרא! ונראה שבא ליישב במאמר זה את ה'אני' התחזרת באותו כתוב, והיה יכול לומר את כל המשפט בלא 'אני' כלל, אלא 'אני' מדיגשה את היכולת הגדולה, ולשם הדגשה יתירה חזרו עליה חמש פעמים. וה'אני' של הקדוש ברוך הוא מפורשת בה: (ישעיה שם, ה) 'למי תדמינו ותשונו וגו' - ה'אני' מדיגשה את היכולת הגדולה.

לכך. 'פרוקופי' - זכות קדימה, העלאה בדרגה, עי' לעיל פ"ב ט"ז. ופשוטו: ועל פיך ישק כל עמי' - יתנהל כל עמי. ואולי מובנה הממשי של 'ישק' - ידפוק; (נחום ב, ה) 'בהוצאת יתהוללו הרכב ישתקשקון ברחובות'; העם יעבוד על פי יוסף. ובערבית - شق (שק), עמל וטורח. שתי פרשיות הכתיב לנו משה וכו' משה כתב לנו שתי פרשיות בתורה, ואנו למדים את הגדרתן המדויקת מפרשה זאת של פרעה. אומר: 'והיית רק למעלה', והיה יכול לומר: 'והיית למעלה, אלא באה 'רק' למעט, שאין 'למעלה' זאת מעלה שאין מעלה ממנה, באשר רק מעלתו של הקדוש ברוך הוא היא למעלה מכל מעלה. ומפורש מובנה של 'רק' בפרשתו של פרעה, שאומר: 'ועל פיך ישק כל עמי', היינו מעלתו של המלך ממש, ומוסיף 'רק הכסא אנדל ממך' - 'גדולתי למעלה מגדולתך'. וכן: 'כי קדוש אני ה' אלהיכם', ולא היה צריך לומר אלא: 'כי קדוש ה' אלהיכם, 'אני' למה לי? אלא לומר לנו שאין בידי בני אדם להגיע למעלת קדושתו של הקדוש ברוך הוא, וכן אצל פרעה היה יכול לומר: 'ויאמר פרעה אל יוסף בלעדיך לא ירים וגו'', 'אני פרעה' למה לי? אלא לומר: 'גדולתי למעלה מגדולתך'. וכן לומד ריש לקיש לעיל: (פ"פ ז') מושגים הכתובים בהקדוש ברוך הוא ממושגים ששכם וחמור אביו השתמשו בהם. והעיקר במאמרים הללו - עמידה על

וּמִצָּא כִּזָּה וְגו' -
 תִּהְיֶה לְיִלְדָתָהּ רְאוּהָ בְנוֹת
 וְתִי תִמְתִּי זֶה אֲכַרְהֶם,
 לְאִמָּה זֶה יִצְחָק, שְׁהָיָה
 לְיִלְדָתָהּ שֶׁהוּא צָדִיק;
 וְהַקֵּל גִּשְׁמַע בֵּית פְּרַעַה
 זֶה יוֹסֵף - וַיֹּאמֶר פְּרַעַה
 בְּלִבָּם וַעַד סוֹפוֹ אֵין אָנוּ
 אֲתָה תִהְיֶה עַל
 אֲתָה יְהֵא אָדָם נוֹשֵׁקְנִי חוּץ
 וְרוֹקוּפִי חוּץ מִמֶּךָ.

שיר השירים רבה ו' ט'.

ב. האם נמצא פעם איש כזה? היינו
 לא היה איש חכם כזה. ב. האם נמצא
 ש' אחריו כיוס? היינו שאין בדורנו איש
 מש גם בלשון עבר וגם בלשון הווה
 לשייך כאן את המובן בעבר. כי מה
 אם נמצא איש כזה בעבר? ואותו דבר
 כך אמר: הנמצא כזה בדורנו? ומכיוון
 בדורנו, מהדין שנעלה אותו לגדולה
 ג. ואולי מבקש המדרש לומר: פרעה
 בעלאת יוסף לגדולה אף על פי שהוא
 כן כל דרך אחרת, באשר אין כמותו.
 ח. נושקני וכו' מפרש 'ישק' בשני
 - שלא יהא שום אדם נושק לפרעה
 ח. המבקש לנשק את פרעה עליו לקבל
 למלך נחשבה לזכות, ועליו לקבל את
 באותה שעה והלאה ניתנה נתינת רשות
 באילו המלך בעצמו ברשותו של יוסף
 - שלא יהא אדם נוטל זכות קדימה על
 בדורנו, מחוץ לרשותו של יוסף. מדרכם
 אם כן תוארים לאלה שהשינו את הזכות

ג. (מא-מג) וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה אֶל יוֹסֵף וְגו' אֵינִי סֹר פְּרַעֲה אֶת
 ט בַּעֲתוֹ וְגו' - אָמַר רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: יוֹסֵף מְשָׁלוֹ נָתַנוּ לוֹ - פִּיּוֹ
 שְׁלֵא נָשַׁק בְּעַבְרָה - (בראשית מא, מ) וְעַל פִּיָּהּ יִשָּׁק כָּל עַמִּי; גּוּפוֹ שְׁלֵא נִנְעַ
 בְּעַבְרָה - וַיִּלְבֹּשׁ אֹתוֹ בְּגָדֵי שֵׁשׁ; צָנְאוּרוֹ שְׁלֵא הִרְכִּין לְעַבְרָה - וַיִּשֶׂם רַבֵּד
 הַזֶּהָב עַל צָנְאוּרוֹ; יָדָיו שְׁלֵא מְשַׁמְשׁוּ בְּעַבְרָה - וַיִּסֹּר פְּרַעֲה אֶת טַבַּעְתּוֹ מֵעַל
 יָדוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל יַד יוֹסֵף; רַגְלָיו שְׁלֵא פָסְעוּ בְּעַבְרָה יִתּוֹן וַיִּרְכְּבוּ עַל קְרוֹכִין -
 וַיִּרְכַּב אֹתוֹ בְּמַרְכָּבַת הַמִּשְׁנָה אֲשֶׁר לוֹ; מַחְשָׁבָה שְׁלֵא חֲשָׁבָה בְּעַבְרָה תְּבוּא
 וְתַקְרָא חֲקָמָה - וַיִּתְקַרְאוּ לְפָנָיו אַבְרָךְ; אָב בְּחֲקָמָה וְרַךְ בְּשָׁנַיִם, אָבֵל
 נְבוּכַדְנֶצַּר - טַפְסָר: טַפְשׁ בְּחֲקָמָה וְשֵׁר בְּשָׁנַיִם.

(מד) וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה אֶל יוֹסֵף אֲנִי פְרַעֲה וּבְלַעַדֶיךָ לֹא
 יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ - כְּלֵי יָדַיִם, יָנְאֵת רַגְלוֹ - כְּלֵי רַגְלָיִם.

ד. (מה) אֵינִי יֹקְרָא פְרַעֲה שֵׁם יוֹסֵף צְפֹנֹת פְּעֻנָּח - אָמַר
 ר' יוֹחָנָן: צְפֹנֹת מוֹפִיעַ, וְנוֹחוֹת לוֹ לְאֲמָרָן. ר' חֲזַקְיָה אָמַר: צְפֹנֹת מוֹפִיעַ

עין הדרש

ג. א. ילק' שם, וייר פכ"ג ט, במ"ר פי"ד ז', תנחומא בראשית ס' י"ב, מקץ ס' ג'. ב. ספרי דברים פי' א'.
 ד. א. ילק' שם.

פירוש

טפס-הר; טיפוס של הר. 'פקדו עליה טפסר'; פקדו על בבל
 קבר; פקדו על בבל מוות. אפשר ש'טפסר' הוא הפירמידה
 ששימשה לקבר. גם 'פירמידה' מובנה במצרים - דומה להר,
 עי' א' - ב' ע' Pyramid. פירמידות בצורה שונה במקצת
 מזאת שבמצרים היו מצויות רבות בארם נהרים: 'טפסריך'
 כגוב גובי'. ואין 'טפסריך כגובי גובי' אלא וואריאציה למשפט
 שלפניו: 'מנוריך כארבה' - גם 'המנור' מובנה בניין רם
 ונשא. וכשם שהפירמידות שימשו במצרים קברים למלכים,
 כך כנראה שימשו גם הטפסרים בארם נהרים קברים למתים
 רמי המעלה. 'טיפוס' מלה יוונית היא - *τύπος*, ומובנה:
 רושם שנתפס על ידי תקשה, חותמת, עקב, וכדומה. ויש
 לראות את המלה 'טיפוס' כמובלעת עברית ביוונית: 'טיפוס'
 חיפוש; ורבות הן המלים העבריות והכנעניות המובלעות
 ביוונית. 'רבן שמעון בן גמליאל' - בחיאודור: 'ז' יודן בש'
 ר' בנימין בר לוי, ועי' מ"י.

כלי ידים וכך' קשה פשוטו של 'ובלעדיך לא ירים איש
 את ידו ואת רגלו' - שום אדם לא יעשה כל מעשה מבלי
 רשותו של יוסף? אין הציבור יכול לעמוד בגזירה כזאת,
 וגם קשה לפקד על קיומה. אלא ששום אדם לא ילבש בגדי
 שררה על ידיו ועל רגליו מבלי רשותו של יוסף. בחיאודור:
 'את ידו כלידריים, ואת רגלו כלידריים', ועי' (פס"ז ז') בפירוש
 ל'זולא לובש כלידים', ועי' הרש"ש כאן.

ד. צפונות מופיע וכך' חז"ל רואים 'צפנת פענח':
 'צפנת' - צפונות, 'פענח' - מופיע נחוח; מגלה דברים

ג. יוסף משלו נתנו לו בצדק זכה יוסף לכל הגדולה
 הזאת - מידה כנגד מידה לפי מעשיו. ואולי הכוונה ב'משלו
 נתנו לו' - ממה שכתוב בו נתנו לו. ייתכן וירכבו על
 קרוכין יבואו וירכבו על מרכבת 'קרוכין' - עי' לעיל
 פ"ג י' בפירוש. ובפירוש המיוחס לרש"י: 'קרוכין'. בחיאודור:
 'יפסעו לקרוכין. תבוא ותקרא חכמה מחשבתו תיקרא
 חכמה; יקראו לפני יוסף; חכם הוא. הרד"ל: 'בתנחומא בראשית
 ס' י"ב וכן בזהר כאן הגי' גבון וחכם, והלב שלא היראה
 בעבירה יקראו לפניו אברך'. אבל נבוכדנצר - טפסר
 וכך' (ירמיה גא, כז) 'פיקדו עליה טפסר' - פיקדו על בבל
 עוזן הטפסר; חטאו של נבוכדנצר המכונה טפסר, ועי' מ"י.
 ויש עוד טפסר במקרא: (נחום ג, יז) 'וטפסריך כגוב גובי'.
 ואולי רואים חז"ל גם עם 'טפסר' באותו מובן שהם רואים
 'טפסר' כאן. ופשוטה של 'אברך' לפי העברית - אברך:
 אב המלך, לפי מה שכתוב: (בראשית מה, ח) 'זישימני לאב
 לפרעה'. יש לראות 'רך' ככינוי למלך: (ש"ב ג, לט) 'ואנכי
 היום רך ומשוח מלך'. וכן: (ישעיה מז, א) 'אין כיסא בת
 כשדים כי לא תוסיפי יקראו לך רכה וענוגה' - לא יוסיפו
 לקרוא לך מלכה. המשפט: 'כי לא תוסיפי יקראו לך רכה
 וענוגה' מפרש את המשפט שלפניו: 'אין כיסא בת כשדים' -
 אין כיסא מלכות, בת כשדים. 'רך' - כינוי לדבר עדין או
 מעונג, וכל מלך נחשב לעדין ומעונג. ומסתבר שהתואר
 'אברך' לחמשת השרים העליונים במלכות בבל העתיקה, גם
 כן טעמו: אברך; אב המלך, ועי' ב"י ע' 'אברך'. 'טפסר'

בְּדַעַת, מְנִיחַ רוּחַן שֶׁל בְּרִיּוֹת בְּהֵן. וְרַבֵּן אֶמְרִי: צְדִי - צוּפָה, פִּיא - פּוּדָה, גוֹיִן - גְּבִיא, תִּי"ו - תוֹמָךְ, פִּיא - פּוֹתֵר, עֵיִן - עָרוֹם, גוֹיִן - גְּבוּן, חֵיִת - חוּזָה. אָמַר ר' אָחָא: צְפוּנָה אַחַת שֵׁישׁ כָּאֵן בָּאֵת לְגִלוֹת עֲלֶיהָ שְׂאֵת בְּנָה - יִבְכְּלֵן כְּתִיב: (בראשית לג, יז) 'וַתִּשָּׂאן הַשָּׁפְחוֹת הַזֶּה וַתִּלְדֶּינָן וְגו' וַתִּגַּשׁ גַּם לְאֵה וַיִּלְדֶּיהָ, וּבִיּוֹסָף כְּתִיב: (שם שם, שם) 'וְאַחֲרַי נָגַשׁ יוֹסֵף וַרְחֵל', אָמַר יוֹסֵף: הֲרָשַׁע הַזֶּה עֵינֵי רָמָה, שְׂלֵא יִתְלָה עֵינָיו וַיְבִיט אֶת אִמִּי, וַגְּבָהָה קוֹמָתוֹ וְכִסָּה אוֹתָהּ, יְהוּא דְכְתִיב בָּהּ: (שם מט, כב) 'בֵּן פָּרַת יוֹסֵף בֵּן פָּרַת עֲלֵי עֵינִי' - בֵּן פָּרַת - רְבִיתָה עֲלֵי עֵינִי; בֵּן פָּרוֹת רְבִיתָה יוֹסֵף; 'בֵּן פָּרַת עֲלֵי עֵינִי' - בֵּן פָּרוֹת רְבִיתָה יוֹסֵף. ר' בְּרַכְיָה בְּשֵׁם ר' סִימּוֹן אָמַר: עֲלֵי לְפָרַע לָךְ מִן אוֹתָהּ הָעֵינִי. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֵתָה הַצְּנֻעַת לְאִמָּךְ מִן הָעֵינִי וְהַגְּבָהָת עֲצָמָךְ, אָנִי פּוֹרַע לָךְ וּמַגְבִּיהָךְ.

ה. (מרמז) וְיוֹסֵף בֵּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְגו' אִתְעַשׂ הָאָרֶץ בְּשֶׁבַע שָׁנֵי הַשָּׁבַע לְקַמְצִים - ר' יוֹחָנָן אָמַר: מִן קַמְצָא לְרַחֲיָא. רַבֵּן אֶמְרִי: דְּקַמְצָתָא וְדִלָּא קַמְצָתָא.

עין הדרש

ב. לעיל פ'ע"ה י' ושם נסמך. ג. עי' תנחומא מקץ ס' ג', ויהי ס' י"ג. ה. א. ילק' שם.

פירוש

וכו' נתפרש לעיל פ'ע"ח שם. וכאן מוסיף על המאמר שם ואומר: 'אמר הקדוש ברוך הוא: אתה הצנעת וכו', אולי לשם פירושה של 'צפנת פענח' - 'צפונה אחת וכו', ועי' מ"י. ה. מן קמצא לרחיאי וכו' דקמצתא ודלא קמצתא רבו הפירושים למאמר זה וכולם דחוקים ומקומצים. ואולי הדיוק כאן ממש: 'ותעש הארץ וגו' לקמצים', ואין תיאור זה מתאים לתמונה של שפע רב. 'קמצים' מובנה כמיות מעטות הנתפסות בקומץ. וביצחק אינו מתאר את השפע בקמצים, אלא: (בראשית כו, יב) 'וימצא בשנת ההיא מאה שערים'. ודורש 'ותעש הארץ לקמצים' - הארץ התקינה את התבואה לקמצים; באותה שעה שהקוצר היה מקמצה לקצירה כבר היתה מתוקנת לטהינה בריחיים. מלבד השפע נתברכה התבואה גם בזה שלא היתה זקוקה לייבושה בגורן. נראה שדורש 'ותעש' במובן שכלול ותיקון, כמש' לעיל (פ"א ט"ו) 'ולשכלול - הארץ קדמה, שנאמר: ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים', ועי' בפירוש שם. ורבנן דורשים: 'ותעש' הארץ וגו' לקמצים' - הארץ גידלה תבואה אפילו לקמצים, אפילו במקומות שהיתה מקמצת; האדמה הזיבורית עשתה כעידית. והטעם לברכה זאת, שיכירו הבריות שאין השנים הללו כולם שנות ברכה, כאשר בסתם שנות ברכה אין הזיבורית: עושה כעידית. ונקטתי את גירסת הילקוט, ואילו במדרש שלנו: 'מן קוצץ (קומץ) לריחייא דקמצתא ובלא קמצתא, רבנן אמרי: דקמצתא ודלא קמצתא. ובתיאודור: 'מן קוצה לריחיא' רבנן אמר 'דקמצתא ודלא קמצתא', ועי' בפירוש

בסתרים, וקלות לו לאומרן; פותר אותן בקלות. במדרש שלנו 'ונחת לו לאמרים', אולי 'ונחות' - גוֹיִן קְמוּצָה, חֵיִת שְׂרוּקָה - דבר לא חשוב; דבר זה דבר נחות הוא בעיניו, אינו מתקשה בו כלל. צפונות מופיע בדעת וכו' 'פענח' - פ', מופיע; ע', דעת; נח, מניח רוחן של בריות בהן מגלה נסתרות בדעת ומרגיע רוחן של בריות. צפונה אחת שיש כאן וכו' דורש: 'צפנת' - צפונה אחת, 'פענח' - מגלה בנהוג שנהגת כלפי אמוך גילית שאתה בנה - נהגת כלפיה נוהגו של בן מסור ונאמן. ויש לראות את המאמר הזה במובן זה: פרעה רואה את חכמתו היתירה של יוסף כגמול מאת הקדוש ברוך הוא על אלו מעשה, שהצפין את אמו מעיניו של עשו, ואומר לה: רואה אני אותה צפונה אחת, שהיא ישנה כאן; אותה אשה שהצפנת היא שגרמה לך את הגדולה הזאת, באשר באת כעת וגילית בזה שהצפנת אותה שאתה בנה; הקדוש ברוך הוא גמל לך במידה כנגד מידה: אתה הצפנת אותה וגילית בזה שאתה בנה, ולכן גילה לך את תצפונות. ועדיפה הגירסא: 'צפונה אחת יש כאן', ועי' בתיאודור בח"ג, וכן הלשון לקמן: (פצ"ב ח') 'יש כאן שעירים, יש כאן אחים שמכרו אחיהם' - שעירים הם שגרמו, אחים שמכרו אחיהם הם שגרמו. ואפשר שהמדרש סובר שיוסף סיפר לפרעה את חולדותיו, ואותו מעשה שהסתיר את אמו מצא מאד חן בעיני פרעה עד שתלה את סוד חכמתו של יוסף באותו מעשה, ועי' מהרז"ו, הרד"ל ומ"י. ולגבי פשוטו של צפנת פענח מביא בב"י ע' 'פענח' בהערה: 'צפנת פענח שעיקר הוראתו אולי האל אומר (ש) 'יחיה. בן פרת

אִינוֹסֵר פְּרָעָה אֶת יוֹסֵף מִשְׁלוֹ וְנָתְנוּ לוֹ - פְּיוּ בְּלַעֲמִי; גּוֹפּוֹ שְׂלֵא נָגַע בְּעֵין לַעֲבָרָה - וַיִּשָּׂם רַבֵּד פְּרָעָה אֶת טַבְּעָתוֹ מֵעַל יְמִינוֹ וַיִּרְכְּבוּ עַל קְרוֹכִין - שְׂלֵא חֲשָׁבָה בְּעֲבָרָה תְּבוּאָה כְּמָה וַיִּרְדּוּ בְּשָׂנִים, אָבָל עַל וּבְלַעֲמִי לֵא - פְּלִי רַגְלָיִם.

נַת פְּעוֹנָה - אָמַר לָךְ אָמַר: צְפוּנוֹת מוֹפִיעַ

ב. ספרי דברים פי' א'.

הדר. 'עקדו עליה טפסר'; מקדו על בבל מחוץ. אפשר ש'טפסר' הוא הפירמידה שיומדה' מובנה במצרים - דומה להר, Pyram. פירמידות בצורה שונה במקצת מצויות רבות בארם נהרים: 'וטפסריך' מין נובני גובי' אלא וואריאציה למשפט 'בה' - גם 'המזר' מובנו: בניין רם ידוע שימשו במצרים קברים למלכים, הטפסרים בארם נהרים קברים למתים מלה יונית היא - τεύχος, ומובנה: 'הקשה, חותמת, עֶקֶב, וכדומה. ויש ט' כמובלעת עברית ביונית: 'טיפוס' - מילים העבריות והכנעניות המובלעות מן גמליאל' - בתיאודור: 'ר' יודן בש' כ"י מ"י. ה. פשוטו של 'ובלעדיך לא ירים איש שום אדם לא יעשה כל מעשה מבלי הציבור יכול לעמוד בגוירה כזאת, ומה. אלא שרומ אדם לא ילבש בגדי ליו מבלי רשותו של יוסף. בתיאודור: 'גלו כליודים', ועי' (פפ"ט ז') בפירוש עי' הרש"ש כאן. ב. וכו' חז"ל רואים 'צפנת פענח': 'פענח' - מופיע נחות; מגלה דברים